

Töredékek Lepsény múltjából

Lepsény Fejér megye délnyugati részén, Veszprém megye határán, a Mezőföldön fekvő település. Környező községek: Balatonfőkajár, Füle, Polgárdi, Mezőszentgyörgy, Dég, Enying és Balatonbozsok. Egy központi völgyterület körül nyugati, déli és keleti irányban mérsékelten emelkedő síkság. Az emelkedést a földrajztudomány Enyingi-hátnak nevezi, amely Balatonaligától a Sió és a Csíkgát-patak egyesüléséig húzódik. Délnyugat felé igen határozottan felismerhető vetősík választja el a Siófok-Balatonszabadi süllyedékterületről. A hát 40-50 méter relatív magasságú és délkelet felől északnyugati irányban magasodik. Általános tengerszint feletti magassága 150-160 méter között váltakozik. A völgyben jelentős folyóvízi erózió és akkumuláció ment végbe. A hát alacsonyabb részeit, lejtőit a lösz alatt finom folyóvízi hordalék fedi. Ennek anyaga aprókavicsos homok; közép pleisztocén korú lerakódás. A Csíkgát-patak 26,5 km hosszú; eredeténél abszolút magassága 172 m, a torkolatnál 101 m, esése 71 m. 1940-ben szabályozták. Lepsény fontos utak és vasútvonal mentén fekszik, a Balaton és a Dunántúl forgalmának jelentős része itt ment és megy keresztül.

A község neve 1226-ban bukkan fel, Vepsin alakban. Ebből a v-l változással jött létre a mai Lepsény változat. Etimológiája tisztázatlan.

1256-ban Villa Vepsin-nek említik. 1369-ben Wepsen-ként szerepel, mint Kajár melletti possessio. 1382-ben Wepsyn, 1469-ben Wepsen, 1488-ban Wepsen. Lepsen-ként először 1498-ban (majd 1511-ben) találkozunk vele.

1381-ben már vásáros hely. 1476-ban Rozgonyi Oszvald fiát, Oszvaldot és János fia Istvánt a király elé idézték, amit július 10-én a Wepsen-i vásárban is kihirdettek.

1488-ban Ányos faiszi Mihály lepsényi jobbágycái 2, Bothka Jánosé 21, osztópáni Zöld Istváné 7 és Bajcsi Balázsé 14 Ft, összesen 44 Ft rovásadót fizettek. A birtok nagy része a Bothka családé volt.

A török kor kezdetétől Palota várához tartozott, annak szolgált. Ezidőben többször összeírták. Egy részét ekkor is középkori birtokosai, a Bothka, Ányos, Bajcsi és a Zöld család birtokolta, más részét Palota urai, majd 1650-től kezdve a Zichyek.

1536-1559 között Fancsy Ágostonnak 8, Bothka Ferencnek 11, Komornyk Györgynek 10, Zichy Ferencnek 18, Phylep Pál özvegyének 4 ½, Barthon Antalnak 1, Ányos Boldizsárnak 1, Paurnernek 2 és Palota várának 6 portája volt.

Az 1570-es években a töröknek 17 porta volt alávetve, elhagyott 8, zsellér 4. 1573-ban a Várpalotának adózó községek között írták össze, 15 egész, 50 elhagyott telekkel. Zsellért nem említenek. A bíró Gondán Imre, az adózók: Ego Tamás, Kerédy András, Thompor Kelemen, Thakaró Péter, They György, Kardomy Bálint, Cseh Lukács, Bord Demeter, Gondán Máté, Pesthy Tamás, Világh Imre, Kis Bálint, Zekeres Benedek, Kalló Miklós, mindnyájan 1-1 telekkel, 3 jobbágy Palotán és Veszprémben katonáskodott, többet a török máshova telepített át. A lakosok Szent György és Szent Mihály napkor 2-20 dénárt fizettek. Búzából, kevert gabonából, zabból és árpából tizedet adtak. A szőlőhegy elhagyott, műveletlen. Azelőtt minden szőlő után fél köböl zabot vagy árpát, egy kappant és kerek cipót adtak. A méhek tizedeként két pint mézet szolgáltatottak be. Húsvétkor egy bárányt és 8 tojást adott minden egésztelkes gazda. A várba sohasem mentek ajándék nélkül. Sérelmezték, hogy a várkapitány évente rókabőröket követelt (1573-ban pl. 4 darabot). A vár építésében és a várak tisztogatásában részt vettek. Adójuk összértéke 41 Ft 78 d. A királyi adót, 14 porta után, Veszprémben fizették. A telkek nagy része (12) a palotai váré, de birtokolt Turi Farkas és Ányos Boldizsár is.

Palota várának 1578. évi urbáriumuma szerint Lepsény már kb. 20 éve a várhoz tartozott, bizonyos részét Thúry Farkas és Ányos Boldizsár birtokolta. 1-1 jobbágytelket bírtak: Barthy András, Kaló Miklós, Nagy Kelemen, Kereky András, Gondan Imre, Walyak István, Cheh Lukács, Weores János, (bíró), Kardony Bálint és Gondan Máté. Két zsellért írtak össze: Gondan Gergelyt és Budan Mártont. A szokásos cenzust fizették: egész telek után Szent Mihálykor 20-20 dénárt. Húsvétkor együttesen 1 bárányt (35 d értékben) adtak. Minden vetés után kilencedet, a sertések után tizedet.

1581-ben Lepsény egyharmada a váré, egyharmada Thúry Benedeké és egyharmada Ányos Boldizsáré. Lakosai: Kerbey János, Verch István, Szalay Pál, Gondán Imre, Bartha András, Kaló Miklós, Chech Lukács, Nagy Kelemen, Bor Benedek, Kardony Bálint és Újlaky István egytelkes jobbágyok. Az elhagyott telkek száma 45. Szent Györgykor és Szent Mihálykor telkenként 25 dénár cenzust fizettek. Karácsonykor telkenként egy kappant. A terményekből kilencedet adtak, ezenkívül tized címén 54 bárányt, 1 vágó tehenet és 1 rókabőrt. Zehery András tisztnek egy oldal szalonnát,

minden telek után 2 kiló búzát, valamint együttesen 11 sajtot és 11 negyedpint vajat. Tizedben 2 sertést szolgáltatottak be. A tisztnek szénát kaszáltak, valamint fuvarozásra és széna beszolgáltatására kényszerítette őket.

1581-ben Komárom várkapitánya a magyar kamarához fordult: a vár íródeákja, nemes Sigmondych Péter felesége atyai és anyai javainak, Seregélyesnek, Csórnak és Lepsénynek a visszaszerzéséért már sokat fáradozott. Az említett községeket Palota várához csatolták. Felesége gyermekkorában Fehérváron török rabságban volt. Birtokjogát tanúkkal tudja igazolni. A kapitány kérte a magyar kamarát: segítsen a keresztény hit ellenségei által otthonából elűdözött deákon, hogy javait visszakaphassa. 1590-ben Belozlawcz-i nemes Sigmondych Péter felesége Lepsyn (másként Wepsyn) birtokrészére tilalmat jelentett be.

1590 körül 8 jobbágyot és 4 zsellért írtak össze. 1492-ben Bottka Ferenc a lepsényi birtokrészét a Nádasdy családnak zálogosította el. Ezt később királyi adományként kapta a Nádasdy család.

A 15 éves háború idején a lakosok elmenekültek. Az 1614. évi adóösszeíró szerint Lepsény elhagyott pusztá. Egy részét Bottkai János bírta. 1615-ben Fülöp Katalin, A győri Kovách Tamás felesége, birtokigényt jelentett be Lepsény egyes részeire.

1617-ben még lakatlan. Palota várának ez évi urbáriumá szerint egykor a várhoz tartozott, most elhagyott. 1622-ig újra települt, ebben az évben egy részét Fajsi Ányos János bérbe adta. 1623-ban már „bizonyos nemesek” is laktak itt. 1634-ben nemes Szakács Ilona két jobbágytelket a hozzá tartozó szántókkal, Tóth Mihály, István, Péter és János nemeseknek 225 magyar Ft örökáron eladta.

1650-ben Zichy István királyi adományul kapta Lepsény egy részét. 1676-ban Ányos Gergely az általa birtokolt részt eladta.

A török alóli felszabadító háborúk nagy terhet jelentettek. 1688-ban Kocsis Gergő Bálint református lelkész jegyezte fel: „Voltunk ez esztendőben az egész ecclesiával együtt az rajtunk kvártélyozó Pálffy Károly hada miatt kimondhatatlan szorongatásban, sok rendbéli kárvallásban”. A Fehérvár felszabadítására vonuló császári seregek minden élelmiszert összeszedtek. A lakosság ekkor a környező elhagyott pusztákat bérelte, ahol főleg állattenyésztést folytatott. 1692-ben a lakosok

(a helység neve ekkor Leptsén-ként szerepel) Fejér megye védelmét kérték az átvonuló katonaság „kegyetlen zsarolásai” ellen.

1690 körül 40 házban 44 jobbágy lakott. Volt még 8 zsellérház is. 80 hold szántót és 200 kapás szőlőt műveltek; 210 ökröt, tehenet és 140 juhot tartottak. A templom elhagyott állapotban volt, a földesúr a Botka család.

1696-ban 30 egész, 5 fél, 10 negyedtelek, 3 házas zsellér, 7 pusztá féltelek volt. A török időkben a keresztény földesúrnak adtak 46 Ft-ot, 64 napi robotot, 27 fuvar fát, valamint kilencedet. A török császárnak 35 Ft-ot, 315 napi robotot, 70 fuvar fát, 35 pint vajat, valamint vágómarhát és terménytizedet. A községben kocsmá és mészárszék működött. 2 majorsági fa- és vályogház, földesúri szántó és rét volt. A földet két nyomásban művelték: búzát, árpát és zabot termeltek. Egy nemes kurialistáról van tudomásunk. Állatállomány: 83 ló, 125 ökör, 92 tehen, 47 borjú, 172 juh, 83 sertés és 48 méhkas.¹⁷

1699-ben pápai Botkai Ferenc és veszprémi Babocsay Ferenc a földesúr. 30 egész, 5 fél és 10 negyed lakott, 7 pusztá telekkel. A községnek bor- és húsmérése volt, a földesúrnak 8 hold szántója, 7 hold rétje és két majorja. Lakói valamennyien magyarok. Cenzus, robotváltság, kilenced, bormérés- és mészárszék-bérlet címén 649 Ft 48 d-t fizettek a földesúrnak.

1702-ben a lepsényi síkságon fekvő 80 hold földjüket a lakosok háromszor szántották, rétjüket egyszer kaszálták. A Tikacs (Tykacz) szőlőhegyet művelték, a többi szőlőt már 5 éve nem. Közepes bor terem, de nem áll el. A török földesurukat (korábban) Aga Mohomet-nek hívták. A keresztény földesurak közül Zamody Miklóst, Zádor Istvánt, Botka Ferencet, Somodi Miklóst és Sándor Istvánt említik. A községben 40, „sem jól, sem rosszul épült” házban 44 jobbágy és 6 zsellér lakott. 210 jószágot és 240 juhot tartottak.

Az 1712. évi összeírás a széplaki Bottka, a Keresztes és a Diskay családot említi birtokosként. Kétségtelen, hogy többen birtokolták. A fölművelés értékessé tette a földeket, ennek jele a sok határvita és határper. Különösen az Enying felé fekvő puszták hovatartozásán folyt a vita.

1713-ban a falu úrbéri szerződést kötött Nádasdy Ferenc földesúrral. Kötelezték magukat, hogy a kaszáláson, szénatakarításon és a „rónabeli gabonának az

elnyomtatásán”, a köles vetésén kívül a maguk határában 70 köből búza és 55 köből zab alá való földet szántanak és a földesúr magjával bevetik. Az ott termő gabonát learatják és behordják. Amikor Nádasdy a gabonáját eladás céljából Győrbe, Veszprémbe, vagy máshová akarja vitetni, annyi szekeret adnak, amennyi a fuvarhoz kell, és amennyi kitelik tőlük. Közreműködnek a veszprémi malom és a dókai major körüli javításokban.

1719-ben Nádasdy Ferencet tünetik fel földesúrnak az összeírók. Majorságot hozott létre, az ott épített házban két hálószoza és magtár volt. A jobbágyok a majorságban dolgoztak: 170 pozsonyi köből búzát vetettek, 3 hosszú fuvart adtak Felsőlendvára és kettőt Veszprémbe (sajtot, búzát vittek). A Szent Györgytől Szent Mihály napig tartó kocsmáltatás $\frac{3}{4}$ része (6 Ft) az uraságé. A mészárszék után 16 Ft bért fizetett a lakosság. A majorságban 60 marhát és 300 juhot tartottak. A Tengerdi, a Tikacs és a Besnyő hegyeken jó szőlő termett. AZ állattenyésztés mellett jelentékeny a méhészet is.²²

1715-ben 39, 1720-ban 45 jobbágyot, 1715-ben 9 zsellért írtak össze. Mind magyar. A szántóterület 1715-ben 613, 1720-ban 533 köblös. A rét 1715-ben 96, 1720-ban 108 kaszás. A szőlő 1715-ben 146, 1720-ban 162 kapás. A kocsmából a falu évi jövedelme 18 Ft.

1723-24-ben az ispán ellen panaszkodnak, aki korlátozta az állattartást. „Kénytelenek leszünk elfogynunk” – mondták a lakosok (Nosztori Pál, Tóth Mihály, Vitális István) és többen el is mentek a faluból. Mint pl. a Gondán család két tagja, akik Pápára mentek iparosnak. Talán ezzel függ össze, hogy gróf Nádasdy Lipót 1723-ban Tóth István és fiát Ádámot – 600 Ft lefizetése ellenében – felszabadította az örökös jobbágyság alól.

1724-ben a község újabb úrbéri szerződést kötött Nádasdyval. Ebben vállalták a korábbi vetést, aratást, behordást és gabonafuvar. A kocsmá és a mészárszék megmaradt a falu kezelésében, de urasági bort is kellett mérniük (53 akót, 1 akót 99 iccével mérve). A Szent Márton-heti árat kell érte fizetniük. A mészárszékért pedig évi 90 Ft-ot.

1750 körül 23 egész, 15 féltelkes, örökös jobbágy és 22 zsellér élt. Ebben az összeírásban olvashatjuk, hogy 1719-ben Bottka Ferenc elkobzott javait Nádasdy Ferenc nyerte el. A legeltetés gondja nem szűnt meg: a lakosság kérvénnyel fordult az urasághoz: „... jóllehet mi mindnyájan a méltóságos uraknak kegyelmes birodalmában

helyezettünk, a szükséges roboti szolgálatra rendeltettünk, szabad életért, hivalkodásért nem instálunk, hanem hogy illendőképpen méltóságos uraság ő excellentiája kegyes protectioja alatt magunk, kevés számban álló jószágink fennállhassunk, a szolgálatra alkalmasak lehessünk, alább írt sérelmünk megorvoslásáért alázatosan könyörgünk...”

Önálló plébánia felállításának a gondolata 1747-ben merült fel. Ekkor fogarasi Nádasdy Boldizsár és Babocsai Ignác a földesúr. A falun kívül fekvő katolikus templomot az előbbi építette kőből, zindelytetővel és fatoronnyal. Pap nem volt, Mezőkomáromba jártak a hívek, de a foki plébános is jogot formált, különösen házassági ügyekben. A reformátusok temploma a falu közepén, kőből épült, kőtoronnyal és két haranggal. A református pap Takácsi György, a tanító Sebesi Sámuel. 8 katolikus családot írtak össze, ebből 6 jobbágy, 12 cseléd 42 gyermekkel. 9 vegyes vallású család volt, 16 gyermekkel. A felállítandó plébánia javadalmának összeírása során megjegyezték, hogy a templom felszerelése hiányzik, parókia épület nincs, bár Nádasdy ideiglenes használatra ígért egyet. A számítások szerint az új parochus 12 Ft 65 d javadalomra számíthat.

A plébánia 1754-ben alakult meg, a parochust szeptember 12-én iktatták be. Urasági házban lakott, amíg az új paróchia el nem készült. Filiája: Bozsok, Szentgyörgy és Csajág. 1763-ban épült újjá, 343 Ft 5 kr költséggel, a kápolna. Ebben a fehérvári Hiemer Ignác is közreműködött: a fát, a vasat és a deszkát Pesten vásárolta az építkezéshez.

1771-ben már mindkét felekezetnek volt iskolája. 1780-ban a református oskolamester, nemes Szederkényi György, évi 20 Ft-ot, búzát, fát, sót, húst, bort, gyertyát, kenderföldet, kertet, szénát, stólát, gyermekenként 1 mérce zabot, 1 csirkét és fűtőpénzt kapott.

1761-ben, a Nádasdy család parancsára, Veszprém megye szolgabírája és esküdtje összeírta az uradalmat. 5 egész, 29 fél, 30 negyedtelkes és 4 zsellér volt. Az árendán kívül semmit sem fizető zsellér: 14 család (köztük a falu borbélyja: nemes ember). A túri zálogos részen 2 egész, 11 fél és 6 negyedtelek volt. A jobbágyok az úr kívánsága szerint robotoltak (ami a nagy allódium miatt súlyos teher), mindenféle termésből kilencedet adtak. Az uraság egész évben mérte borát, a jobbágyok Szent Mihálytól Szent Györgyig. A rét kevés, ezért a jobbágyok muhart is vetettek, abból volt szénájuk.

A korábbi két (1713, 1724) úrbéres szerződés a lakosság helyzetén nem sokat változtatott.

Az 1768. évi úrbéri tabella 97 örökös jobbágyot, 13 zsellért és házatlan zsellért tüntet fel. Régebben 76 Ft 30 d-t adtak. Most minden ház 1 Ft-ot fizet. Szőlőjük van, a kocsma félévig az övék. A földet három nyomásban művelik, robotot az úr kívánsága szerint teljesítik, terményeik után kilencedet adnak. Az uradalomhoz tartozott: Dóka, Alásson, Kiss Kovácsi, Nána és Dudar.

1770-ben a lakosság kérvénnyel fordult a földesúrhoz. A rossz termés miatt panaszkodtak, egyeseknek alig maradt két zsák gabonája. Szőlőiket kétszer verte el a jég, marháikat dögvész tizedelte. Gabonát kértek kölcsön és a robot leszállítását, „mert a szolgálat semmit sem kisebbedett, hanem inkább nevededett.”

A panaszok nem szűntek meg: 1777-ben újabb következett. Oka, hogy a tiszttartó a prédikátor és a tanító földje után is követelte a kender- és kukoricaföldek utáni cenzust, ők azonban az addigi fonási munkák vagy a kilenced mellett akartak megmaradni. A kukoricaföldek két pozsonyi mérős területe után másfél mérő morzsolt kukoricát ajánlottak fel. A felmérés után fennmaradó földeket kérték árendába. Az urbárium bevezetése óta a pálinkafőzésért üstönként 2 Ft cenzust fizettek. A tiszttartó azonban ennek ellenére megtiltotta a pálinkafőzést, és egy görögnek adta bérbe 15 Ft-ért. Hajlandók ők is megfizetni a 15 Ft árendát. Kérték, hogy a Szentgyörgy melletti csárda maradjon náluk bérletben. Az uraság a kérvényre azt írta rá, hogy „a tiszttartóval meg kell tárgyalni.”

1773-ban Lepsény magyar lakosságú helyként szerepel, népe a katolikus és a református hitet követi. Református anyaegyháza régi időktől fogva van, a katolikus egyházat 1754-ben szervezték meg.

1785-ben 1099 a lakosok száma. Ebből pap 2, nemes 17, tisztviselő 1, polgár 1, polgár 11, paraszt 111, polgár és paraszt örököse 104, zsellér 100, egyéb 19, fiúgyermek 215, nő 519.

A 18. század végére a Nádasdy család Veszprém megyei birtokainak központja Lepsény lett. Később (1853) megalakult belőle a lepsényi hitbizomány. Lepsényben székeltek az uradalmi tisztek és a főszámvevőség. Itt tartották az úriszéket (a

jegyzőkönyvek 1770-el kezdődnek), itt volt az igazgatási mellett a jogszolgáltatási központ is. Az uradalomhoz tartozott Dudar, Nána, Kiskovácsi és Nagyalásony.

A lakosok megegyeztek a legelő elkülönítésről, de a bérlő nem tartotta be. A vonós marhák részére elkülönített legelőkre 1801-ben ráhajtatta a birkáit, amelyek azt annyira lelegelték, hogy a marháknak nem jutott belőle. Ezért két marha éhen dögött. Egyes gazdák ezután istállóra és búzaszalmára fogták az állataikat. „Annyi a birka, mint a felhő, amely mindenütt minden zöldséget, mint a sáska megemész, sőt a Besnyőpusztán levő árendás-vetések is” – írják.

A 18. század végéről több térkép maradt ránk, a határ teljes felmérésével. E szerint 1825-re a községnek négy főutcája alakult ki, és minden házhoz kert tartozott.

1806-ban Veszprém megye a megyebeli községek részére szabályokat és 24 cikkelyből álló rendtartást állapított meg. Ezt adta ki a lepsényi szőlőhegy részére is.

1809-ben a franciák törtek be az országba. Veszprém megye jelentése szerint 1500 lovas és 150 gyalogos, 110 fő kivételével, Győr felé vonult, így a megye, egészen Csesznekig, teljesen mentes az ellenségtől. A támadástól azonban félték, mivel a császári csapatok Székesfehérvárról eltávoztak. A második transzport június 29-én érkezett meg, de majdnem az ellenség kezébe került: Palotán majdnem elvette nagyobbik részét. Fejér megye bizottságát arra kérték, hogy a transzportot Füreden és Lepsényen keresztül irányítsa.

1828-ban 494-en adóztak. Jobbágy 124, zsellér 50, háznélküli zsellér 49, fiú 64, lány 6, szolga 7, szolgáló 4, ház 172. Állatállomány: 84 ökör, 18 tehén, 45 meddőtehén, 28 tinó, 226 ló, 83 sertés. A faluban bába- és postahivatal működött. Pénzkereseti forrás, munkaalkalom: fuvarozás Veszprémbe és szőlőnapszám. A föld közepesen termékeny. A faluban 7 takács, 1 mészáros, 3 kovács, 5 csizmadia, 1 fésűkészítő, 1 kalapos, 1-1 asztalos és kádár, összesen 20 kézműves volt. A lakosság száma 1233. Az uraság belső fundusa 22, belső, különös birtoka 13 és kuriális fundus 40.

Az 1845. évi vizitáció szerint a református iskolában 106 gyermek, 56 fiú és 49 lány tanult. Évente két vizsgát tartottak. Ebben az évben már több bába működött, akik a legelemibb orvosi ismerettel rendelkeztek, elsősegélyt tudtak nyújtani. A szegényeket a községi szegénypénztárból támogatták.

1848 májusában 123 nemzetőrt írtak össze: Horváth István, Lőrincze János, Pap János, Alsó Nosztori István, Somogyi János, id. Somogyi János, N. Pap István, Sebők Somogyi János, Kaszap János, Berki János, Tóth Mihály, Harsádi József, Molnár János, Mátyás János, Tóth József, Bocsor József, Mátyás Ferenc, Vitáris Ferenc, Budai József, Alsó Tóth István, Molnár Pál, Osváth János, Boka János, Dobsa Ádám, Szóládi Mihály, nemes Szalay Mihály, Pap György, Csere István, Osváth István, Vinczellér István, Decsi József, Gödri Mihály, Molnár Ferenc, Tóth Péter, Cseh János, Sente János, Kovács János, Csillag József, Pap Samu János, Kátai János, Mátyás János, Tóth Gy. János, Csillag Pál, Baranyi Péter, Vitáris Tóth János, Tóth Pál, Kaszap Mihály, Pap József, Göde Tóth János, Kolláth János, Tóth István, Tóth Mihály, Szilárd Pál, Berki János, Sziládi István, Gondán István, Laj. Somogyi János, Németh János, Majsai József, Kemén István, Dobsa János, Bencze Győző Pál, Somogyi Péter, Csapó János, R. Tóth József, Somogyi József, Szalai János, Futó István, Somogyi István, Szántó István, Nagy János, Varga István, Csapó Péter, Fehér István, Pap István, Kátai János, Horváth János, Csapó Mihály, Gondány István, Göde János, Gondány János István, Győri Tóth István, Fövenyi János, Somogyi János, Karácsony Pál, Kis Göde József, Áts János, Áts Mihály, Boka Tóth István, Gondán Pál, Gondán István, Bódai János, Szabó István, Szabó József, Mátyás István, Kovács István, Karácsony Pál, Mátyás Péter, Tóth Pál, Futó István, ifj. Kátai István, Gondán János, Béri Tóth István, Budai István, Dobsa Mihály, Molnár János, ifj. Tóth Pál, Felső Tóth János, Sziládi Gondán János, Szabó József, Mol. Szóládi Pál, Felső Nosztori István, Szabó Pál, Pap M. János, Lőrincze Göde János, Domgyán Mihály, Hoffmann István, Koller János hasznobérlő, Pál János segédlelkész, Dobnai János jegyző, Kőmives János tanító és Eberhard Ignác gazdatiszt.

1848. augusztus 30-án a toborzott önkéntesek Lepsényen vonultak át. Itt Fodor Lajos szolgabíró üdvözölte őket.

István főherceg, nádor 1848. szeptember 18-án utasította Teleki Ádám tábornokot, Jellasics támadása esetére. Várható, hogy a bán a keszthelyi és tapolcai csapatokat, az álláshelyükön akarja foglalkoztatni, hogy ezzel lekösse őket. Eközben Szőlőgyörökön és Siófokon keresztül Székesfehérvár vagy Ercsi felől előrenyomulva a magyar csapatokat elvágja a fővárostól. Ha e feltételezés igaz, akkor a Veszprémben összegyűlt 1600 főnyi nemzetőrség, a Palotán összegyűlt 400 huszár, üteg és végül a Székesfehérvárott 21-ére összegyűlő 6000 főnyi nemzetőrség jobb, ha Veszprém felé

és innen a szükségletnek megfelelően vagy Palotán keresztül Székesfehérvárra vonul, vagy pedig Kenesén át Lepsény felé, ahová 4 század Württemberg huszár és egy fél poroszgránátos zászlóaljja fog beérkezni. A miniszterelnök 19-én ugyanezt az utasítást adta Csány László királyi biztosnak: a tartaléksereget Fehérvár, Lepsény és Kenese mellett kell összevonni.

1848. szeptember 21-én a magyar hadtest zöme Palotára ment. Egy 2000 emberből álló oszlop, Répássy őrnagy parancsnoksága alatt, Lepsényre, a főhadiszállás pedig Fehérvárra. 22-én a Répássy-hadoszlop még mindig a községben állomásozott. Szeptember 24-én Moga elhatározta a visszavonulást a Pákozdi mögötti magaslatokon levő állomásokba. Ezért a Lepsényben és Ercsinél álló elővéd-csapatokat Székesfehérvárra rendelte, hogy a derékhad 25-én elfoglalja az állást.

1848. szeptember 26-án Jellasics Lepsény felől közeledett Székesfehérvár felé. Az átvonulóktól lemaradt csapat a határban levő csordát erőszakkal el akarta hajtani. A mezőn dolgozó lakosok azonban ezt megakadályozták: két rablót agyonverték, mire a többi megfutamodott. Szeptember 28-án a kocsmába betért három horvát katona, akik a Székesfehérvárra bevonult Jellasicstól sürgönyt hoztak. A kocsmában több Somogy megyei fuvaros tartózkodott, akiket Jellasics Fehérvárról engedett el. A kocsmában a katonákkal összevesztek, a parasztok felbőszültek és a három katonát agyonverték. A holttesteket kocsira rakták és gyorsan elhajtottak. A sürgöny a kocsmában maradt, ezt a helyi bírósági írnok postahivatalhoz vitte. Székesfehérvárról egy kapitány vezetésével egy század katonaság jelent meg, de semmit sem tudtak kinyomozni a katonák haláláról.

Lepsény a továbbiakban is hadiút, a katonaság felvonulási útvonala mentén. 1849. január 13-án pl. a magyar portyázó csapatok egyik fele Lepsényen és Kenesén át vonult a Balatonhoz, a másik fele Várpalotára ment. Mindkét oszlop végcélja Veszprém, ahová Fiáth Ferencsel 16-án érkeztek meg.

Fényes Elek szerint (1851) Lepsény magyar falu Veszprém vármegyében, a Buda-Kanizsa főúton. 218 katolikus, 1253 református és 5 zsidó lakossal, katolikus és református anyaszentegyházzal, postahivatallal. Határa igen termékeny, szőlőhegye szép, rétje bőséges, erdeje kicsiny. A földesúr $\frac{3}{4}$ részben gróf Nádasdy Tamás, $\frac{1}{4}$ részben a Rába és a Sohár nemzetsége.

1857-ben a határ 6635 kh. Ebből szántó 3639 kh (54,8%), kert 755 kh (11,3%), szőlő 314 kh (4,7%), legelő 1495 kh (22,5%), erdő 25 kh (0,3%), nádas 6 kh (0,4%) és egyéb 401 kh (6,0%).

1861-ből való a református templom alaprajza, a falméretek feltüntetésével, gótikus idomú kőfaragásokkal és ablaknyílásokkal. A torony kettős ablaka, oszlop és ívtartó nélkül, gót ízlésű. A kerítés köveit Fehérvárról hozták, bevéselt betűkkel. A templom kelyhe „crateri” formájú, mint a tihanyi és a füredi.

Az 1860-as egyházlátogatási jegyzőkönyv megemlíti, hogy a falu szegényeiről, árváiról és özvegyeiről gondoskodtak. Felesketett bábák működtek. Az iskolának két tanítója volt, a gyerekek az írásban-olvasásban gyakorlottak. A felső tagozatban 32 fiú és 35 lány, összesen 67 gyermek, az alsóban 47 fiú és 59 lány, összesen 106 gyermek tanult. A vasárnapi iskolát 30 fiú és 38 lány, összesen 68 gyermek látogatta.

A fejlődés a 19. században egyenletes. Ezt előmozdította 1861-ben kiépült vasútja, sőt a Győr-Veszprém-dombóvári vasútvonal keresztezési pontján vasúti gócpont jellege is kifejlődött. Hozzájárult ehhez, hogy határa Balatonaligán keresztül közvetlenül kapcsolódott a Balatonhoz.

1863-ban (Aliga és Kőkút pusztákkal) 1273 lakosa volt, a divatozó nyelv a magyar. A házak száma 1869-ben 234.

Az 1880-as években területe Balatonaliga Balatonfőkajárhoz való csatolásával csökken; Riki- és Besnyőpuszták hozzácsatolása révén viszont nőtt. 1882-ben Nagy Géza jegyző az uralkodótól, „a közbiztonság előmozdítása körül tett szolgálatok elismeréséül” az arany érdemkeresztet kapta.

1895-ben a határ 6646 kh. Ebből szántó 5070 kh (76,3%), kert 112 kh (1,6%), rét 336 kh (5,5%), szőlő 11 kh (0,1%), legelő 758 kh (11,4%), erdő 36 kh (0,5%), nádas 40 kh (0,6%) és egyéb 283 kh (4,0%). A házak száma 248. A legelő és a rét területének háttérbe szorulásával a mezőgazdasági termelés intenzívebb lett.

A századvégi nagy agrárszocialista mozgalmakból a lepsényiek is kivették a részüket. 1898 októberében a csendőrök a fegyverüket használták: két embert megöltek, egyet halálosan megsebesítettek.

1910-ben 100 kh-on felüli volt 2, 20-50 kh-as 61, 5 kh-on aluli 106 gazda. Birtokos és bérlő 129, gazdasági tisztviselő 3, cseléd, munkás és napszámos 339, egyéb

őstermelő 2. A gazdák 331, a cselédek, napszámosok 560 személyt tartottak el. Őstermelésből élt összesen 1542 (75,1%), ebből kereső 642 (74,7%); bányászatból és iparból 369 (17,9%), ebből kereső 135 (15,7%); más foglalkozású 144 (7,0%), ebből kereső 83 (9,6%); összesen 2055 (ebből kereső 860). A házak száma 347.

1913-ban Lepsény nagyközség. Hozzá tartozott Besnyőmajor, Kőkútpuszta, Lepsényi belmajor és Rikimajor. 347 házban 2055-en laktak, mindnyájan magyarok.

1935-ben 437 házban 2226-an laktak. 1-1 katolikus és református iskola működött. Lepsény nagyközséghez tartozott Bartacsárda, Besnyőmajor, Kiskőkútpuszta, Kőkútpuszta, Lepsényi belmajor és Rikimajor.

A 6626 kh határból szántó 5129 kh (77,3%), kert 43 kh (0,6%), rét 313 kh (4,7%), szőlő 168 kh (2,5%), legelő 455 kh (6,8%), erdő 21 kh (0,3%), nádas 95 kh (1,4%) és egyéb 402 kh (6,4%). Nádasdy grófnak 2031 kh-ja volt.

Az állatállomány 1935-ben: 858 szarvasmarha, 330 ló, 2419 sertés, 1006 juh és 10310 baromfi.

1930-ban a lakosok tagosítás elrendelését kérték a Földművelésügyi Minisztériumtól. 1931-ben alakult meg a Legeltetési Társulat.

A lakosság egy része a nagybirtokon talált munkát, más része a környékbeli ipartelepeken. 1941-ben már 712-en éltek az iparból. Gyakoriak a gazdasági cselédek ügyei és panaszai. 1931-ben Lenti György gazdasági cseléd balesete, 1933-ban Császár János gazdasági cseléd ügye egészen a Földművelésügyi Minisztériumig eljutott. Ugyancsak sok panasszal találkozhatunk a lepsényi lakosok részéről.

1941-ben 100 kh-on felüli 2, 50-100 kh-as 9, 20-50 kh-as 25, 10-20 kh-as 45, 5-10 kh-as 37, 5 kh-on aluli 123. Birtokos és bérlő 95, gazdasági tisztviselő 4, gazdasági cseléd, munkás és napszámos 382, egyéb őstermelő 11. Őstermelés összesen 729 (63,6%). Az eltartottak száma 1565. Bányászatból és iparból élt 712 (28,3%), más foglalkozásból 263 (10,3%). 512 házban összesen 2540-en laktak.

A nagyközség területe 6647 kh. 5156 kh szántó, 309 kh rét (kaszáló), 201 kh szőlő, 599 kh legelő, 35 kh erdő, 41 kh nádas és 306 kh terméketlen. A járási székhely és az országgyűlési választókerület székhelye Enying, a törvényhatósági bizottsági választókerület székhelye helyben. A legközelebbi csendőrőrs Enyingen, a községnek rendőri őrszemélyzete nem volt. A körorvos székhelye Lepsény, a községi bábák

száma 1, okleveles magánbába 1. A körállatorvos Balatonfőkajáron székel. A legközelebbi gyógyszerár Balatonfőkajáron, a közkórház Székesfehérvárott. Az ivóvíz, a talajvizekkel való érintkezés miatt, rossz. Artézi kút, vízvezeték, csatornázás nem volt. 4 kocsmá, 2 vendéglő és 2 beszálló fogadó működött. Református és katolikus elemi népiskola 2-2 teremmel, 1-1 férfi és 1-1 női tanteremmel. A katolikusok a párbéren felül iskolai adót, a reformátusok állami adó alapon kivetett egyházi adót, a vagyontalan hívek a lélek-gabona pénzbeni értékét adják. Kisgazda és polgári olvasókör, valamint Iparos olvasókör szolgálta a közművelődést. Itt vezetett át a Várpalota-Mezőszentgyörgy és a Székesfehérvár-Siófok törvényhatósági közút. Posta, távírda, távbeszélő állomás volt. A birtokos Nádasdy Pál, rajta kívül Lőrincz József még nagybirtokos 611 kh-dal. 3 országos kirakodó- és állatvásárt tartottak évente; hetenként csütörtökön állatfelhajtással. A vásárjog a községé. 7 szatócs kereskedett, a Lepsény és Vidéke Takarékpénztár alaptőkéje 100000 K. Két szövetkezetről tudunk: a Hangya Fogyasztó és Értékesítő Szövetkezet és a Magyar Mezőgazdák kirendeltsége. Az iparosok megoszlása: 5 mészáros, 4 szabó, 10 cipész, 3 asztalos, 2 bogárn, 5 kovács, 4 kőműves, 2 ács, 3 nyerges, 1-1 kádár és pék. Általános Ipartestületbe voltak szervezve. A község tulajdona a jegyzőlakás, az orvoslakás, a pásztorház, 21 kh szántó és rét, 4 kh legelő és 36 kh egyéb. A lakosság hasznát szolgálta a homokgödör. Közüzemként a közvágóhíd működött. A községre kivetett egyenes adók összege: földadó 24 398 K, házadó 3434 K, általános kereseti adó 3630 K, társulati adó 221 K, vagyon- és jövedelemadó 9343 K. A községnek a fogyasztási adóból és a községi pótdoból volt jövedelme.

1944. december 7-én a Huppert német harccsoport feladta Lepsényt, amely december 8-án szabadult fel először, 1945. január 18-án a 3. német hadosztály áttörte a frontot, és Lepsény irányából két irányba bontakozva szét, előnyomult. A Roden harccsoport február 7-én Lepsény körzetébe hátrált, 11-én a szovjet hadsereg ezrederejű csapást hajtott végre a Siófok-Lepsény közötti műúton. A község 1945. március 21-én szabadult fel véglegesen. A helyi hagyomány szerint is ezen a napon ünneplik.

A képviselő-testület jelentése szerint "a község az elmúlt harcok viharai folytán olyan nagyméretű kárt és veszteséget szenvedett, mind a lakosság veszteségeit, mind a községet, mind erkölcsi testületet tekintve, hogy annak kiheverése hosszú esztendők békés és szabad fejlődését köti majdan le, mely idő alatt a község lakossága nemcsak,

hogy az államot támogatni nem tudja a közadókkal, de még inkább támogatásra szorul." A képviselő testület határozatot hozott a messzemenő takarékoságról.

A testület 1945. augusztus 5-én alakult újjá, Molnár István, a nemzeti bizottság elnöke jelenlétével. Megalakulása után a nemzeti bizottság közigazgatási ténykedése megszűnt. A képviselő testület tagja lett Tóth Gy. István, Karácsony Gyula, Cseresnyés János, Csapó Imre, Horváth József, Kálmán Gyula, Laczi József, Molnár Vince, Márk Lajos, Nyolcas János, Szabó Gyula, Szigethy János, F. Tóth Gyula, N. Tóth János, Bartha János, Dani Imre, Vargha. Kálmán, Molnár István, Adorján Imre, Mészöly János, Ludvig Sándor, Kulifai Imre, Erdős János, Lukács Mihály, Pergel János, Vörös László, Kajdi József, Vendel György, Tóth György, Zsiga Pál, Gondán István, Dalmati István, Szóládi József és dr. Medgyaszay Gusztáv orvos. Jegyzővé Bereczky Károlyt, bírónak Szigethy Jánost, helyettes bírónak Ludvig Sándort, közgyámnak Bán Jánost, pénztárnoknak Tóth Gyulát, elöljárónak Karácsony Gyulát, Laczi Józsefet, Pergel Józsefet, Lukács Mihályt és Márk Lajost választották. A korábbi bírónak, Tóth Gy. Istvánnak, köszönetet mondtak 12 évi önzetlen és felelősségteljes munkájáért. Az újjáalakult elöljáróság munkájának központjában az újjáépítés állott.

1945 augusztusában a képviselő-testület villanybizottságot választott. A megrongált villanyvezeték helyreállítása a községre 900 000 P terhet rótt, amit előteremteni nem tudtak. A bizottság az összeget a 11. számú útján teremtette elő.

Az 1945. évi költségvetés 547 682 P szükségletet, 43 160 P fedezetet, vagyis 504 522 P hiányt mutat. A képviselő-testület 100%-os községi pótdát vetett ki, és az általános kereseti adó kivetési kulcsát 10%-ban állapította meg.

1945 decemberében újra indult a községi olajütő üzem, Bartha János bérlő kezelésében. Minden 100 liter olaj után 3 liter salakmentes étolajat és minden 100 kg olajpogácsából 9 kg-ot kapott a község természetben. A bérlő a saját gazdaságában termelt olajos magvakat is sajtolhatta.

Az 1945. december 16-i képviselő-testületi ülés tárgyalta az enyingi járás átcsatolását Fejér megyéhez. Hangoztatták, hogy nemcsak érzelmi szempontoknak kell érvényesülni, hanem figyelemmel kell lenni a járás, közelebbről Lepsény község és annak lakosai érdekeire is. Az átcsatolás egyetlen előnyét abban látták, hogy "békeidőben a megye székhelyét, Székesfehérvárt, vonaton többször és aránylag rövid idő alatt lehetne megközelíteni." Ellene szólt viszont, hogy Veszprém megyéhez

hozzátartozik a jól termő mezőföld. A megye iparvidék, és itt fekszik a Balaton, ami a mezőgazdasági jellegű Lepsénynek "szinte érdeke". Hiszen egyik megye a másiktól csaknem kínai fallal van elzárva, valamennyi az önellátás elvére helyezkedik" ~ állapította meg az ülés, amely nem fogadta el az átcsatolást.

A község cselekvő vagyona 1946-ban 52 228 324 P, szenvedő vagyona 1 920 084 P, tiszta vagyona 50 308 220 P. A bevétel 2 070 546 P, a kiadás 1 970 333 P, a maradvány 100 213 P. A körorvosi közös költségvetés 28 900 P, a községi villamos üzem 26 845 P bevétellel, illetve kiadással dolgozott.

A mind gyakrabban előforduló éjszakai tolvajlások, egyéb vagyon és személybiztonságot veszélyeztető események szükségessé tették az éjjeli őrszolgálat megszervezését. Minden 18-65 év közötti férfi, aki valamilyen községi tisztséget nem viselt, az elöljáróság által kijelölt napokon éjjeliőri-szolgálatot teljesített, "lelkiismeretesen, vonakodás nélkül, büntetés terhe mellett."

A községi költségvetésből támogatták a közoktatást is. Az enyingi Magyar Gazdaképző Iskola pl. 2 q búza árát kapta. 1946 augusztusában a község a tanítók nyugdíj ügyét mozdította elő. Ugyanekkor a korábbi leventeotthont (Vasút u. 5.) az ifjúságnak adta. De kulturális, politikai és társadalmi célra is igénybe vették, mivel más, nagy helyiség e célra nem volt. Az ifjúsági szervezet az épületet rendben tartotta.⁷⁷

1946. szeptember-októbertől a megindult népi kollégiumi mozgalmat támogatta a község.

1946 augusztusában merült fel újból a gabonatárház építése, amelyhez a község területet adott.

1946. július-augusztusban 29 lakos adott be panaszt a földigénylő bizottság ellen. A panaszok arra irányultak, hogy nem kapták meg a nekik járó földet, vagy kevesebbet kaptak. A bizottság elnöke, Adorján Imre, alaptalan rágalomnak minősítette.

Az 1946/47. évi zárszámadás szerint a bevétel 55 114 Ft, a kiadás 55 113 Ft. A körorvosi alap bevett 579 Ft-ot, kiadott 55 Ft-ot. A villanyüzemi alap bevétele 17 785 Ft, kiadása 16 555 Ft. A közvilágítást 15 db 40 W-os egész éjjel, és 15 db 40 W-os fél éjjel égő lámpa biztosította.

Fejér megye hároméves tervében Lepsénynél szerepelt a Szabadbattyán-Polgárdi vonal villamosításának a megerősítése, a MAORT telepek ellátásának biztosabbá tétele érdekében.

1948 februárjában Záhonyi Ferenc volt siófoki vezető jegyzőt eredeti állásába helyezték vissza. A képviselő-testület köszönetét nyilvánította féléves munkájáért.

A Nemzeti Bizottság tagjai: Szigethy János, F. Tóth Gyula, Szűcs György, Cseresnyés János, Remsey Sándor, Sziládi Pál, Pintér György, Galambos János, Méry Dezső, Fejes István, Vörös László, Markó Ignác; Keck Ödön, Grüll Jenő, Méhes Gyula és Szóládi István.

A hároméves tervben óvoda létesült, állami támogatással. Romlakás építő kölcsönakció indult. Tervezték 6 mélyfúrású kút létesítését (egy kút fúrása 4 200 Ft-ba került). Bekerítették a vásárteret, helyreállították a Jókai utcai hidat.

1948-ban a július 1-jén tartani szokott országos vásárt augusztus 27-re helyezték. Azzal az indokkal, hogy július „a legnagyobb és legszorgosabb mezőgazdasági munkák idejével esik egybe, amikor a vásár zömét alkotó dolgozó parasztság az aratási munkákkal van elfoglalva. Másrészt ilyenkor még pénze sincs, hiszen a legtöbbje csak a termés betakarítása; elcserélése után jut bevételhez, és abból vásárolja meg legszükségesebb ruhaneműit, gazdasági eszközeit és egyéb szükségleteit.”

1948 júniusában a képviselő-testület üdvözölte az iskolák államosítását. „Az államosítással egy csapásra megszűnik az iskolák sokfélesége, 3-4 féle jellege, az egységes tankönyvek segítségével biztosítható lesz az egységes szellemű tanítás és nevelés. Az államosítás kiküszöböli azokat a súrlódásokat és ellentételeket, amelyek a falvak többségében a külső jellegű tanítók, részben pedig a tanítók és a papok, valamint az egyházközségek vezetői között fennállottak.”

Az iskolák államosítása után hozzáfogtak azok tatarozásához. Közreműködött ebben a Dolgozók az iskolákért mozgalom, valamint az ekkor megalakult szülői munkaközösségek.

A község mindig támogatta a szabadművelődést. „Most a demokratikus állameszme uralomra jutásakor a szabadművelődésnek hatványozott mértékben ki kell teljesednie és a lehető legrövidebb idő alatt pótolni kell az eddigi mulasztásokat, elsősorban

könyvtárak felállításával, előadások tartásával.” A közgyűlés pénzt szavazott meg könyvek beszerzésére, könyvtár berendezésére, kulturális célú tanfolyamok támogatására.

A hároméves szociális terv keretében támogatták két járási szeretetház felállítását. A szociális intézmények támogatásáról költségvetésileg gondoskodtak, (mentőszolgálat, enyingi tüdőgondozó intézet), Támogatták a Lepsényi Sport Egyesületet és az önkéntes tűzoltóságot.

A lefolytatott gabonaelszámoltatás folyamán az előírt felesleges kenyérgabonából 10 722 kg folyt be. A 979 kg hátralék ügyében 1948 januárjában a gabonaelszámoltatás miniszteri biztosa járt a községben. 1948 nyarán a gabonát már verseny keretében szolgáltatták be a gazdák. Ez évtől kezdve a cukorrépa termelési szerződést csak a földműves szövetkezeten keresztül lehetett kötni.

1948-ban változtatták meg az egykori utcaneveket. Ekkor született a Dózsa, Rákóczi, Zrínyi, Hunyadi, Széchenyi, Deák, Szentgyörgyi, Bem apó utca és a Szabadság tér.

1948-ban több ünnepséget rendeztek. Februárban, a Szociáldemokrata Párt kezdeményezésére megünnepelték a köztársaság fennállását, március 15-én a szabadságharc 100 éves évfordulóját. Június 29-én volt az új kenyér, november 7-én a „nagy októberi szocialista forradalom” ünnepe. A magyar-lengyel barátságot szolgálta a november 25-i Bem apó emlékünnepély abból az alkalomból, hogy 100 éve alakult meg a lengyel légió.

1949-ben 521 házban 2 524-en laktak. A január 18-i tisztújításon Lukács Mihályt bírónak, Márk Lajost helyettes bírónak, F. Tóth Gyulát pénztárnokká, Bognár Istvánt közgyámmá, Horváth Lajost, Sziládi Pálnét, Pintér Györgyöt, Dutecz Józsefet, Karácsony Gyulát és Szabó Gyulát községi előljárósági taggá választották.

A Jókai utca déli részének megnyitása, óvoda létesítése, szülészeti vándorláda beszerzése, az orvoslakás és rendőrlaktanya helyreállítása, a közvilágítás további helyreállítása, hullaház építése. bikakarám felállítás, írógép és számológép, tanácstermi bútorzat vétele, iskolai tanterem berendezése, telefon bevezetése az orvoslakásba szerepel többek között a költségvetésben. Csökkentette a kiadásokat a villanyüzem államosítása.

A községi bíró 200, a helyettes bíró 62, a pénztárnok 64, a közgyám 62, az előjárók fejenként 30, a termelési bizottság elnöke 30, a lótenyésztési bizottság elnöke 30, a gazdasági népi bizottság elnöke 30 Ft tiszteletdíjat kapott 1 évre.

1949-ben tűzték napirendre a lepsényi körállatorvosi kör megszervezését. A község fejlett állattenyésztése (amely már túlhaladta a háború előtti) és a balatonfőkajári állatorvos túlterhelése volt az indok. „Lepsény amúgy is centrummá fejlődik és ezért indokolt az új körállatorvosi kör megszervezése.”

1949 áprilisában foglalkozott a képviselő-testület az 1950-1954 közötti ötéves terv előkészítésével. Évenként 73 000 Ft beruházást irányoztak elő. „Amíg a hároméves terv a romok eltakarítására, a romos épületek kijavítására szorítkozott, az ötéves népgazdasági terv már a lendületes fejlődés szakaszába lép. Ennek végrehajtása után Lepsény község politikai gazdasági és kulturális vonalon alig remélt fejlődési fokot ér el” - mondja a határozat.

Ekkor merült fel - kormányrendeletre - tanyaközpontok létesítése. A községnek meg kellett határoznia a belterületét, amely így történt meg: keletről az Öreghegy és Újhegy, délről a Budapest-nagykanizsai vasútvonal, majd az állami gabonátárházaktól a Viola-kút dűlőnek a Várpalota-mezőszentgyörgyi törvényhatósági közutat érintő része (az ún. Szentgyörgyi utca), továbbá ettől nyugati irányban ugyancsak a Viola-kúti dűlőnél az előbb említett vasútvonallal határos része. Nyugatról a vasútvonal és a Budapest-nagykanizsai műút között, az ún. Javadalmi-dűlő keleti része, míg északról a Cigánydombi dűlőnek ezen műútra dűlő része, a közlegelőnek és a Csókakúti dűlőnek déli oldala, valamint a Szőlőaljai dűlőnek a műútra eső része határolja.

1949 júliusában a képviselő-testület támogatást szavazott meg az egyházaknak templomaik háborús kárának a megszüntetésére, „mivel a hívek maguk is súlyos anyagi károkkal kerültek ki az itt hullámzó súlyos harcokból és saját erejükből nem képesek teljesen helyreállítani az Isten hajlékát.”

1949 augusztusában a község a rendőrség által alig használt helyiségeket, ideiglenesen az általános iskolának engedte át.

Ugyanekkor foglalkoztak a Nádasdy-kastély helyzetével. Megállapították, hogy a községben erdő nincs, így a dolgozók sehol sem tudnak felüdülni. Nincs állandó helye a napközi otthonnak sem az óvodások is hol az általános iskolában, hol a gazdasági

iskolában vannak. Az épület, különösen a park nincs kihasználva; a kastély mögötti sertéshizlaldát is hasznosítani lehetne. Tekintettel arra, hogy a park egy részét már a község kultúrközpont céljára megkapta, kérték a földművelésügyi minisztertől az egészet, mivel a benne működő gazdasági iskola előreláthatólag meg fog szűnni.

1949 novemberében szűnt meg a Nemzeti Bizottság; iratait és körbélyegzőjét, levéltári elhelyezés céljából, az alispánhoz küldték be.

1960-ban a népesség 2 762 fő volt. Ebből őstermelő 1 443 (52,2%), bányából és iparból él 988 (35,7%), más foglalkozású 334 fő (12,1%). Ezekben az években mezőgazdasági szerepkör nőtt. Nagy gabonaraktára és vasúti csomópont jellegéből következőleg kistáji központ lett.

Puszták:

Attilapusztát 1948-ban említik, mint közigazgatásilag Lepsényhez tartozót, a községtől 8 km, Enyingtől 2 km távolságra.

Barta 1735-ben szerepel a forrásokban, amikor Nádasdy Boldizsár gróf Rohonczy Pál nevű komornyikjának adományozza a Barta urasági kúriához tartozó szántóföldeket. 1764-ben, egy határjárásban fordul elő: a Barta melletti Csapra. 1769-ből ismerjük Veszprém megye bizománylevelét a Barta dűlő és Mezőszentgyörgy közötti határról.

Besnyőmajor Balatonfőkajár felé eső, a Nádasdy részen fekvő pusztá. Neve 1761-ben bukkan fel, Besnyőként. Haszonvételi forrásai: szántók, legelők, külsőföldek. Az 1880-as években Bozsoktól Lepsény községhez csatolták.

Gola első említése 1797-ben, amikor itt egy vendéglő volt. 1838-ban pusztá.

Tengerdipusztá szomszédos Bozsokhoz tartozott, de gyakran említik Lepsénynél is. Innen vette nevét a Tengerdy család. 1750-ben a "lepsényi görög" bérelte.

Tikacs első említése 1702-ben. Elsősorban önálló határú szőlőhegy. Lepsény történeténél többször említtem. 1882-ig szerepel a helynévtárban.

Tóntúli: Lepsény és Enying közé beékelte rész.

Nevezetes személyek:

Dr. Bán Jenő (Pápa 1884 - Lepsény 1919) állatorvos, az enyingi járásban. Károlyi Mihály híve. 1918-ban a földosztásról és a termelőségvetkezetekről beszélt a cselédeknek. 1919 augusztusában felakasztották Lepsényben.

Dr. Koch László (Kaposvár 1909 - Székesfehérvár 1945). 1938-ban szerzett orvosi diplomát, de a kamarába nem vették fel. Ezért helyettesként Lepsényben működött. 1945-ben a fasiszták Székesfehérvárott kivégezték.

Kocsi Csergő Bálint (Kocs 1647 - Hosszúpályi 1698), emlékiratíró. 1674-ben a pozsonyi véstörvényszék gályarabságra ítélte. 1688 augusztusától Lepsényben református lelkész. A gályarabok történetét ismertető latin emlékirata 1728-ban jelent meg Utrechtben. Magyar nyelven Bod Péter fordításában: Kősziklára épült ház ostroma (Pest 1860). Ennek alapján készült Moldova György: Negyven prédikátor c. regénye.

Kőmíves Imre (Bodajk 1839-1921), színész, színigazgató, költő (Kőmíves Sándor nagyapja). Elemi iskoláit Lepsényben végezte, ahol apja tanító. Az ő társulatánál színész Petőfi. Blaha Lujza számára ő írta a mai napig is ismert "Lekaszálták már a rétet" című dalt, amelyet szinte minden népszínműben énekeltek. Több színművet írt.